

GINTARAS KABELKA

Lietuvos kultūros tyrimų institutas

INTEGRUOJAMIEJI FILOSOFINIAI ISTORINIAI AIŠKINIMAI LIETUVOJE

Integral Philosophical Historical Interpretations in Lithuania

SUMMARY

The article analyzes integral philosophical historical interpretation, which includes intellectual history, psychological hermeneutics and other methodologies of the historiography of philosophy. The principles of so-called intellectual history was elaborated by Richard Rorty. Philosophical theory has to be interpreted as a part of philosopher's practical activity. On this principle Vacys Bagdonavičius bases his inquiry of Vydūnas's life and writings. He treats the philosophical theory as an integral part of the whole of Vydūnas's life. The psychological hermeneutics is seen in the works by Andrius Konickis, who employs biographical and psychological data about an author for the better understanding and explanation of the meaning of his texts. Konickis aims at the explanation of theory using the data of an author's life as an auxiliary means. Bronislovas Kuzmickas includes the subject of his inquiry (particular philosophical theories of Christianity) into the large theoretical unity – Christian philosophy. This theoretical unity is the paradigm of philosophizing, the essential characteristics of which give the basis for the different theories, which constitute it.

SANTRAUKA

Straipsnyje nagrinėjamas filosofijos istorijos integruojamasis aiškinimo būdas, kuris taikomas intelektinės istorijos, psichologinės hermeneutikos ir kitų filosofijos istorijos metodologijų. Intelektinės istorijos teorinius principus suformulavo Richardas Rorty: filosofinė teorija turi būti aiškinama kaip filosofo praktinės veiklos dalis. Šiuo principu pagrįsti Vacio Bagdonavičiaus atlikti Vydūno veiklos ir mąstymo tyrinėjimai. Filosofinė teorija čia traktuojama kaip mąstytojo biografinės visumos (vadinamojo gyvenamo pasaulio) neatsiejama dalis. Andriaus Konickio tyrinėjimuose taikoma psichologinė hermeneutika. Šiuo atveju svarbu ne pati nagrinėjamų tekstų autoriaus asmenybė – naudojant psichologinius, biografinius duomenis, egzistencinius išgyvenimus siekiama adekvačiau suprasti tų tekstų prasmes. Bronislovas Kuzmickas tyrimo

RAKTAŽODŽIAI: integruojamasis aiškinimas, intelektinė istorija, psichologinė hermeneutika.

KEY WORDS: integral interpretation, intellectual history, psychological hermeneutics.

objektą (atskiras krikščionybės filosofines teorijas) integruoja į didelės apimties teorinę visumą – krikščionybės filosofiją. Ši teorinė visuma yra filosofavimo paradigma, kurios esminiai bruožai kartu yra ir ją sudarančių atskirų teorijų pagrindas.

Lietuvos filosofijos istoriografijoje galima išskirti grupę tyrinėjimų, kuriuose, remiantis Haydeno White'o istorinio aiškinimo būdų tipologija,¹ atliekamas integravimo veiksmas. Pasak White'o, tai yra aiškinamojo objekto (šiuo atveju – filosofijos istorijos tam tikro fragmento) integravimas į platesnę, labiau esmingą, pagrindžiančiąją, objektą įprasminančiąją visumą, kuris labiausiai būdingas organicistinei aiškinimo strategijai. Integravimas, priešingai nei redukovimas, nenuskurdina objekto, nelaiko jo išoriškų priežastinių dėsnų veikimo padariniu, bet siekia praturtinti tiriamąjį objektą aiškindamas jį kaip prasmingesnės visumos dalį.² Straipsny-

je nagrinėjami svarbiausieji, aiškiausiai identifikuojami, filosofiniai istoriniai aiškinimai, kurių pagrindinis aiškinamasis veiksmas yra integravimas: jis Lietuvoje taikomas intelektualinės istorijos, psichologinės hermeneutikos ir kitų filosofijos istorijos metodologijų. Parodoma, kad integravimas, be organicistinės aiškinimo strategijos, būdingas ir kitoms, aiškinimo strategijų požiūriu tiksliai neidentifikuojamoms metodologijoms, turinčioms formizmo ir kitokių bruožų (pvz., psichologinė hermeneutika). Straipsnyje eksplikuojami integravimu grįstų tyrinėjimų svarbiausi elementai, nustatomas ir įvertinamas jų kuriamo aiškinimo pobūdis.

INTELEKTINĖ ISTORIJA

Integruojamiesiems aiškinimams priskirtini Vacio Bagdonavičiaus atlikti Vydūno veiklos ir mąstymo tyrinėjimai.³ Nagrinėjant juos aiškinimo strategijų aspektu pastebima, jog juose galima rasti visų keturių strategijų bruožų: mechanizmo („socialinė situacija nulėmė teorinių idėjų pasirinkimą“⁴ – iš pirmo žvilgsnio atrodo, jog teorija laikoma socialinių veiksnių padariniu, redukuojama į socialinio priežastingumo schemą), formizmo (netiriama filosofijos raida, o tik atskiras jos fragmentas pabrėžiant jo individualius bruožus), kontekstualizmo (tyrimo objektas aiškinamas funkcionavimu tam tikrame kontekste), tačiau vyraujanti aiškinimo nuostata yra organicizmas – objekto aiškinimas integruojant, traktuo-

jant jį holistiškai, visumos požiūriu (kitų aiškinimo tipų elementai tėra šalutiniai, iš esmės naudojami integruojamajam aiškinimui kurti). Ši visuma – Vydūno kūrybinis gyvenimas ir jo kultūrinės socialinės aplinkybės, kitaip tariant, Vydūno filosofija analizuojama kaip tam tikros biografines visumos neatsiejama dalis, „organinis elementas“.

Toks aiškinimo pobūdis eksplikuojamas ir metodologijos bei tyrimo tikslų deklaracijoje: „Šiame darbe, remiantis marksistine metodologija, bandoma aprėpti tos [Vydūno – G. K.] filosofijos visumą, išryškinti jos sistemos kontūrus ir problematiką, sukonkretinti socialines ir intelektualines jos formavimosi prielaidas, patikslinti pagrindines ištakas, (...)“

jo gyvenimą ir veiklą stengiamasi parodyti kaip filosofinių principų formavimosi ir praktinio pritaikymo areną.⁵ Šių principų nuosekliai laikomasi tyrime, todėl juos pagrįstai galima laikyti metodologinėmis taisyklėmis, realiai funkcionuojančiomis tyrime, išskyrus marksistinės metodologijos deklaraciją – ji yra visiškai dirbtinio pobūdžio ir tyrime neįgyvendinama (tai duoklė konjunktūriems reikalavimams). Teorijos „socialinio formavimosi prielaidos“ traktuojamos ne marksistiniu sociologizuojančiu ideologizuojančiu požiūriu, kuriuo remiantis filosofo pažiūros vertinamos pagal jo klasinę priklausomybę (kaip klasės ideologijos išraiška), bet kaip empirinis biografinis (fenomenologijos terminais – gyvenamojo pasaulio) kontekstas, filosofo gyvenimo aplinkybių visuma, naudojama jo plėtojamų teorijų specifikai ir atsiradimui aiškinti.

Tokiu atveju šį tyrimo taisyklių rinkinį reikia bandyti apibrėžti kaip atitinkantį kokią nors kitą metodologinę koncepciją. Šios metodologinės nuostatos tiksliausiai atitinka Richardo Rorty formuluotą vadinamosios intelektualinės istorijos metodologinę koncepciją. Pasak šio teoretiko, intelektualinė istorija aprašo intelektualų veiklą, jų santykį su gyvenamojo meto visuomene, parodo, ką reiškia būti intelektualu tam tikru laiku tam tikroje vietoje: su kokiomis tikrovės, o ne teorinėmis problemomis susiduriama siekiant įgyvendinti tuos tikslus, kurių „knyginiai“ filosofai siekia tik popieriuje – vykdyti socialines reformas, dorovinį atsinaujinimą ir kita.⁶ Intelektinė istorija aiškinimo pagrindu laiko ne teorinę probleminę situaciją ar kokius nors antlaidkiškus teorinius konstruktus, o empirinę gyvenimo visumą. Kadangi ši intelekti-

nės istoriografijos metodologija nepaklūsta nustatytiems vertinimo kanonams, nutrina įprastų intelektualinės veiklos rūšių ribas, tai ji Rorty laikoma postmoderniu mąstymo būdu grindžiamos istoriografijos siekiamybe; šiaip intelektualinės istorijos kuriami aiškinimai (aprašymai) funkcionuoja istoriografinių veikalų periferiniame fone. Nors neturime jokio pagrindo teigti, kad Bagdonavičius būtų sąmoningai recipavęs Rorty suformuluotus intelektualinės istorijos metodologinius principus, tačiau lietuvių filosofijos istoriko tyrimų eksplikuotoji metodologinė struktūra visiškai atitinka Rorty teoriškai išdėstytas tyrimo taisykles. Jų pastarasis filosofas nesukūrė dirbtinai, o apibendrinio praktiškai funkcionuojančio istoriografinio žanro konceptualinę struktūrą.

Bagdonavičius, lygindamas Vydūną ir Indijos mąstytojus, taiko ir komparatyvistines metodologines priemones, tačiau ir šiam metodologiniam veiksmui būdinga teorines įtakas aiškinti ne tiek teoriniu, o „praktiniu“ lygmeniu, glaudžiai siejant jas su psichologiniais, socialiniais, biografiniais veiksniais: „juos labiausiai suartina praktinis skelbiamų idėjų pritaikymas kultūrinėje ir kitokio pobūdžio visuomeninėje veikloje, (...) santykis su savo kultūra, tos kultūros panaudojimo kovai su nacionaline priespauda principai.“⁷ Lyginamoji analizė čia funkcionuoja ne tiek kaip komparatyvizmo metodologijos (analizuojančios teorinį lygmenį – filosofinių teorijų, problemų, sąvokų ir pan. įvairių teorinių aspektų panašumus) įrankis, bet daugiausia kaip visuminio biografinio vaizdinio kūrimo priemonė, padedanti atskleisti skirtingų holistinių sistemų (gyvenimo ir kūrybos formų) giminybę. Integruojamasis aiškinimas tyrinėtojo pasirinktas ne atsitiktinai, o atsi-

žvelgiant į tiriamojo objekto (Vydūno filosofijos) specifiką ir siekiant kuo adekviau paaiškinti jo pobūdį: ši filosofija tiksliausiai suprantama nagrinėjant ją integristinės visumos funkcionavimo požiūriu, o išskaidžius ją į atskirų aspektų ir įtakų mozaiką, išryškėtų tik eklectinis Vydūno filosofavimo pobūdis.

Taigi, organicistinė intelektualinės istorijos metodologija derinama prie tiriamojo objekto savybių, o nesiekama šį integruoti į iš anksto pasirinktą abstrakčią filosofinę schemą, kuri visiškai „ištirpdo savyje“ integruojamojo objekto konkrečius bruožus. Dėl minėto atidumo objektui Bagdonavičiaus metodologinė prieiga neturi metateorinės pozicijos – filosofinės koncepcijos, kuria remiantis būtų vertinamas filosofijos istorijos objektas: visi vertinimai grindžiami tiriamajam objek-

tui ir jo funkcionavimo visumai imanentiškais elementais. Organicistiniai aiškinimai dažniausiai būna pagrįsti kurios nors filosofinės sistemos spekuliatyviais principais, o aukščiau minėtas bruožas nagrinėjamąjį organicizmo variantą labai priartina prie kontekstualizmo (kuriame vengiama tiriamajam objektui primesti jam svetimas filosofines nuostatas ir nagrinėti jį „jo paties kalba“), bet pastarąjį pranoksta integruodamas objektą į aptartąją neteorinę visumą. Tokia metodologinė prieiga, kuri teoriniams elementams aiškinti taiko neteorinę visumą taip praturtindama filosofinį istorinį supratimą naujais lygmenimis, yra konstruktyvi, „šiuolaikiška“ (adoruojama postmodernistų) ir kartu pavojinga dėl filosofinės problematikos perdėto redukcionizmo galimybės.

PSICHOLOGISTINĖ HERMENEUTIKA

Pasirinktojo tyrimo objekto imanentinis aiškinimas gali būti pagrįstas įvairiausiomis konceptualinėmis strategijomis arba apibrėžtų metodologinių taisyklių neturinčiomis laisvomis filosofinėmis interpretacijomis, kurias keblu priskirti kuriai nors konkrečiai filosofijos istoriografijos metodologijai. Vienas iš tokių imanentinių interpretacijų pavyzdžių (parodančių, kad apibrėžtų taisyklių neturintis, tačiau tam tikros aiškinimo „krypties“ besilaikantis filosofinis istorinis aiškinimas visgi gali būti traktuojamas kaip tam tikra metodologinė nuostata) yra Andriaus Konickio atlikta Oskaro Milašiaus filosofinių refleksijų interpretacija.⁸ Nors jos objektas beveik visiškai izoliuotas nuo istorinio konteksto ir aiškinamas kaip individualus tekstų

rinkinys (tokios interpretacijos būdingos ir, pvz., grožinės literatūros kritikai), tačiau ir dalykiniu (nagrinėjama praeities mąstytojo plačiaja prasme kūryba), ir instituciniu (darbas atliktas Lietuvos filosofijos istorijos skyriuje; jį recenzavo filosofijos istorikai, o ne kitų sričių ekspertai; už darbą suteiktas filosofijos daktaro laipsnis) požiūriu šio tyrinėtojo veikalas priskirtinas filosofijos istoriografijai.

Jame kuriamo integruojamojo aiškinimo bendrus bruožus galima klasifikuoti kaip priklausančius hermeneutikos psichologistiniam variantui. Ši hermeneutikos rūšis susiklostė XIX a., svarbiausius psichologistinės interpretacijos principus suformulavo Friedrichas Schleiermacheris ir Wilhelmas Dilthey'us. Psichologistinė hermeneutika nagrinėta daugybės

tyrinėtojų, svarbiausius jos metodologinius principus galima išreikšti taip: praeities filosofinius tekstus tyrinėjantis filosofijos istorikas turįs „įsijausti“ į praeities autoriaus asmenybę, suprasti jį „iš vidaus“, naujai išgyventi kūrybos procesą: „Grynai psichologinėje interpretacijoje interpretatorius siekia įsiskverbti į autoriaus sielą ir iššifruoti kūrinio „embrioninę mintį“. (...) Čia svarbiausia nuojauta (vok. *Ahnung*), taktas, išvalgumas (lot. *divinatio*), galų gale sugebėjimas „įsijausti“ į autorių, vaizduotėje susitapatinti su juo. (...) Čia reikia talento ir netgi genialumo – tiksliau, kongenialumo, interpretatoriaus ir autoriaus „sielų giminytės““.⁹ Tyrinėtojai skiria teksto hermeneutiką ir gyvenimo hermeneutiką: „F. Schleiermacheris psichologinę interpretaciją, „įsijautimą“ į autorių traktavo kaip priemonę tekstui suprasti. Jo hermeneutika vis dar buvo teksto hermeneutika. Teksto hermeneutikos požiūriu autoriaus biografijos ir psichologijos faktai svarbūs todėl ir tiek, kiek jie padeda suprasti tekstą. W. Dilthey'aus hermeneutika – tai jau nebe teksto, bet „gyvenimo hermeneutika“. Teksto prasmės pažinimas jam padeda pažinti autoriaus psichologiją, individualybę, „vidinį pasaulį“. Autoriaus supratimas yra tikslas dėl tikslo, ir tekstai čia svarbūs tik kaip individualybės „sielos gyvenimo“ išraiškos“.¹⁰

Remiantis šia svarbia metodologine perskyra Konickio darbus galima priskirti teksto hermeneutikos psichologistinio aiškinimo rūšiai. Šiam tyrinėtojui rūpi ne pati nagrinėjamų tekstų autoriaus asmenybė – naudodamas psichologinius, biografinius duomenis, egzistencinius išgyvenimus jis siekia adekvačiau suprasti tų tekstų prasmes; aiškinimo tikslas nėra neteorinė sritis (kai teo-

rija panaudojama kaip priemonė įvairiems neteoriniams faktoriams, pvz., egzistencinėms būsenoms, suprasti ar net „pasiekti“), jis orientuotas į teorinį lygmenį. Psichologistinę metodologinę nuostatą didžiaja dalimi sąlygoja ir pats tyrimo objektas: jis priklauso neprofesionaliosios filosofijos sričiai, nagrinėjamam autoriui būdinga misticizmas, emocionalumas, teoriškai neišsprendžiamų problemų svarstymas ir panašiai. Tokiai problematikai paaiškinti nepakanka bandyti patalpinti ją į kokį nors teorinį kontekstą, privalu atsižvelgti ir į kūrėjo subjektyvumo aspektus.

Orientacija į subjektyvius, neteorinius faktorius kaip aiškinimo priemonę Konickio darbuose reiškiasi keliais pavidalais. Tyrinėtojas pirmiausia pabrėžia biografinių faktų įtaką kūrėjo teorinėms nuostatom, vadinamojo gyvenamojo pasaulio (fenomenologine prasme) svarbą mąstymui („ar ne pirmoji vaikiška meilė paskatino poetą pradėti didįjį „meilės“ ieškojimą?“¹¹). Biografijos svarbai filosofiniame istoriniame aiškinyje pabrėžti Konickis pastebi, jog Milašiaus gyvenimui galima pritaikyti Kierkegaardo trijų egzistencijos stadijų (estetinės, etinės ir religinės) schemą.¹² Filosofinį istorinį aiškinimą grindžiantys gyvenamojo pasaulio elementai Konickio interpretaciją daro artimą Bagdonavičiaus atliktiems Vydūno kūrybos tyrinėjimams. Konickio darbuose šis metodologinis aspektas tėra epizodinis: aiškinimo biografinis pagrindimas keičiamas ypatingo pobūdžio būsenos, kaip teksto aiškinimo išeities taško, preferavimu: „suvokti autoriaus mintį galima priklausomai nuo to, kiek sugebėsime patirti ypatingą – poetinę bei filosofinę – būseną.“¹³ Filosofinės būsenos rekonstrukcijos siekiai buvo aptarti

straipsnyje¹⁴, nagrinėjančiame Šliogerio filosofijos istorijos interpretacijos projektą, priskirtą organicistinei aiškinimo strategijai ir kartu laikytiną tam tikros egzistencinės, ontologizuotos, hermeneutikos atveju. Jei Šliogerio aiškinimo tikslas buvo teorines prasmes integruoti į platesnę ir ontologiškai reikšmingesnę būties patyrimo sritį (aiškinimo vektorius buvo nukreiptas iš teorinio į ontologinį lygmenį), tai Konickio interpretacija, išliekanti teksto hermeneutikos ribose, labiau krypta link teorinių elementų supratimo, tam panaudojant ir jų atsiradimą sąlygojusią kūrėjo būsena hipotetinį išivaizdavimą. Šio tyrinėtojo taikoma hermeneutika išlieka psychologinė, ontologiniai aspektai joje išryškėja fragmentiškai ir nuosekliai nefunkcionuoja.

Aiškinimo psychologizmas labiausiai išryškėja šiam filosofijos istorikui pradėjus taikyti psichologijos metodologines priemones. Konickis deklaruoja, jog „siekdami susigaudyti Milašiaus metafizikoje, negalime ignoruoti svarbių psichologinių duomenų apie šios metafizikos kūrėją.“¹⁵ Milašiaus vizijas (kurių poetinės-filosofinės išraiškos sudaro šio autoriaus kūrybos turinio didelę dalį) tyrinėtojas aiškina ir psichoanalizės metodų pagalba – kaip pasąmonės sukelta reiškinių.¹⁶ Tai reiškia, kad paneigiamas minėtųjų vizijų mistiškumas, jos savotiškai „dekonstruojamos“ – psichologizuojamos, t.y. redukuojamos į empirinių, psichinių, reiškinių lygmenį taip „atimant“ iš jų aukštesnę (egzistencinę) prasmę. Jei psychologinė hermeneutika teksto prasmę laiko teksto autoriaus intencijų išraiška¹⁷, tai šias pirmines intencijas paskelbus iracionaliomis (tam tikra prasme – neordinarios psichinės veiklos apraiškomis), tokį patį statusą įgyja ir jų

intencijų produktas – tam tikras diskursyvus kūrinys. Konickio hermeneutika, balansavusi tarp egzistencinės-ontologinės (Jasperso, Heideggerio prasme) ir psichologinės, panaudojus šias metodologines priemones, galutinai virsta antrąja; tokiomis priemonėmis kuriamas filosofinis istorinis aiškinimas, kuris, dėl istorinio konteksto eliminavimo priskirtas formistinei strategijai, įgyja psichologinio redukcionizmo bruožų. Redukcionizmas čia pasireiškia siekiu teorines prasmes aiškinti kaip neteorinių (šiuo atveju – psichinių) veiksnių padarinių, teoriją laikant priklausoma nuo tam tikros bazės. Tokio pobūdžio redukcionistinę procedūrą Konickio interpretacijoje galima laikyti ir vieninteliu psichoanalizės taikymo Lietuvos filosofijos istoriografijoje atveju, vadinamosios „įtarumo hermeneutikos“, priešingos „pasitikėjimo hermeneutikai“¹⁸, apraiška. Vienu iš įtarumo hermeneutikos klasikų laikomas Sigmundas Freudas; nagrinėjama metodologinė nuostata laikytina pastarojo klasiko principų įgyvendinimu filosofijos istoriografijoje.

Apibendrinant pastebėtina, kad Konickio darbai Lietuvoje yra vieninteliai, atstovaujantys filosofinės istorinės medžiagos psichologinę interpretaciją; dėl subjektyvių faktorių aiškinimo ir jų giminingumo ontologinėms-egzistencinėms struktūroms ši interpretacija kai kuriais aspektais artima kitiems aiškinimams, į kurių struktūrą įtraukiami tekstų atsiradimą lėmę neteoriniai veiksniai. Konickio interpretacija, istorinio lauko struktūravimo požiūriu priskirtina formistinio aiškinimo strategijai, „mikrolygmeniu“ (aiškinamojo objekto imanentiškos analizės požiūriu) grindžiama psichologinėmis procedūromis.

KITI INTEGRUOJAMIEJI AIŠKINIMAI

Lietuvos filosofijos istoriografijoje yra tyrinėjimų, kurie negrindžiami jokia konkrečia metodologine teorija, tačiau juose taikoma esminė integruojamoji tiriamojo objekto įprasminimo procedūra. Tokiems integruojamiesiems aiškinimams priskirtini Bronislovo Kuzmicko atlikti katalikiškosios filosofijos tyrinėjimai.¹⁹ Šių tyrinėjimų konceptualinės struktūros pagrindas – atskiros filosofinės teorijos integracija į didelės apimties teorinį darinį – katalikybės filosofiją. Kiti organicistiniai aiškinimai Lietuvoje²⁰ filosofines teorijas integravo į tam tikrą neteorinę (transtekstinę būties patyrimo ar biografinių veiksnių) visumą, o Kuzmicko tyrinėjimuose integravimo veiksmas atliekamas išliekant teorinėje plotmėje – katalikybės filosofija, kaip teorinė visuma, yra filosofavimo paradigma, kurios esminiai bruožai kartu yra ir ją sudarančių atskirų teorijų pagrindas. Pastarųjų vertę lemia jų sėkmingas funkcionavimas katalikybės filosofijos paradigmoje. Šiame aiškinyje dėstant tyrimo medžiagą, kruopščiai fiksuojamas konkrečių teorijų turinys, skiriamas deramas dėmesys atskiroms detalėms, tačiau nustatant jų reikšmę aiškinyje pagrindas yra integristinė, paradigmatinė visuma. „Katalikybės filosofijos (...) srovės nagrinėjamos skirtingais principais, atitinkančiais kiekvienos jų savitumą. Neotomizmas apibūdinamas, kritiškai išdėstant jo svarbesnius teiginius ir problemas, nesigilinant į vieno ar kito srovės atstovo pažiūrų skirtumus. Toks būdas turėtų geriausiai atitikti sistemingą akademinį neotomizmo pobūdį. Kitos srovės (...) nėra tokios sistemingos, jos ryškiai atspindi atskirų mąstytojų individualybę,

todėl nušviečiamos, kritiškai apibūdinant svarbiausių jų atstovų pažiūras.“²¹

Šio filosofinio istorinio aiškinyje struktūra yra dvejopa: viename jo lygmenyje katalikybės filosofija aiškinama kaip visuminis vienetas parodant jo funkcionavimą plačios apimties socialiniame kultūriniame kontekste (Katalikų bažnyčios padėtis moderniam pasaulyje, tikėjimo vaidmuo šiuolaikinėje kultūroje, religijos ir mokslo, Bažnyčios ir visuomenės santykiai ir pan.). Šiame makrolygmenyje kuriamas kontekstualistinis aiškinimas, kuriame nustatomi aiškinyje objekto ryšiai su jo atsiradimą ir funkcionavimą lemiančiais veiksniais, tačiau dėl itin plataus pobūdžio toks aiškinimas neišvengiamai atlieka plačius apibendrinimus, todėl linksta į organizmą. Atsižvelgiant į tai, kad Kuzmicko tyrinėjimų didžioji dalis yra atlikti sovietinės ideologijos spaudimo metais, pastebėtina, jog tyrinėtojai pavyko sėkmingai išvengti tuomet privalomojo teorijų (ypač priešiško marksizmui) redukavimo į klasines ideologijas ir jų vertinimo marksistinėmis kategorijomis.

Kitame aiškinyje lygmenyje toji pati katalikybės filosofija atlieka ne aiškinyje objekto, o aiškinyje grindžiančios integristinės visumos vaidmenį, nagrinėjami jos viduje vykstantys procesai (bandymai atsiliesti į gyvenamojo meto iššūkius, moderninti religinį mąstymą kartu išsaugant katalikybės tradiciją ir pan.), o atskiros teorijos traktuojamos kaip šiuos procesus iliustruojantys pavyzdžiai, jų sudėtinės dalys. Konstruojant aiškinyje labiau linkstama išryškinti ir paaiškinti procesus, o ne atskirų teorijų savitumą²². Pastarųjų genezė, teo-

rinės ištakos nagrinėjamos mažai, tyrimas vyksta ne tiek problemų prielaidų, bet problemų sprendimo rezultatų lygmeniu, t.y. aiškinamas jau susiformavusios teorijos, kaip visumos organiškios dalies, funkcionavimas.

Šiame aiškinyje neįžvelgiama nei progresyvaus, nei regresyvaus filosofijos raidos vaizdinio: katalikybės filosofijos viduje išdėstytoms teorijoms nesuteikiama apibrėžta raidos kryptis (nefiksuojama, jog chronologiškai vėlesnė teorija yra pažangesnė už pirmtakes); tam tikras tikslingumas (skatinti ir puoselėti autentišką religingumą, būti tikėjimo saugojimo priemone) priskiriamas visai integristinei visumai, o atskira teorija vertinama pagal tai, kiek ji padeda įgyvendinti šį visuotinę tikslą. Taigi, aiškinimo struktūra yra ne priežastinė, bet teleologinė: ieškoma ne filosofavimą sąlygojančių priežasčių (kaip mechanistiniame ir kontekstualistiniame aiškinyje), bet išryškinama filosofinio

mąstymo paskirtis, aukštesnis, teoretizavimą pranokstantis tikslas. Kuzmicko taikomomis aiškinimo priemonėmis sukuriamas plačios apimties teleologinės visumos koherentiškas vaizdinys, kurį valdo transteorinis tikslingumas ir šį įgyvendinantys visuminiai procesai. Pastarieji elementai įžvelgiami pačiame tyrimo objekte, o ne „primetami“ jam naudojant organicistinį aiškinimą valdančius iš anksto pasirinktus abstrakčius filosofinius principus: konceptualios išankstinės aiškinimo pozicijos nebuvimas lemia „atidumo objektui“ strategiją.

Lietuvos filosofijos istoriografijoje yra ir daugiau tyrinėjimų, kurių metodologinėje struktūroje galima įžvelgti (daugiausia organicizmui būdingą) integravimo procedūrą, tačiau ji susipynusi su kontekstualistiniais aiškinymais: tokius tyrinėjimus sunku vienareikšmiškai identifikuoti, juolab kad jie negrindžiami jokia apibrėžta metodologine koncepcija.

IŠVADOS

Integruojamieji aiškinimai daugiausia priklauso organicistinei aiškinimo strategijai. Esminis jų bruožas – aiškinamojo objekto integravimas į platesnę, labiau esmingą, pagrindžiančiąją, objektą įprasminančiąją visumą. Lietuvos filosofijos istoriografijoje integravimo veiksmas būdingas intelektinei istorijai, psichologistinei hermeneutikai, katalikybės filosofijos tyrinėjimams.

V. Bagdonavičiaus tyrinėjimų metodologinės nuostatos tiksliausiai atitinka Rorty formuluotą intelektinės istorijos metodologinę koncepciją. Filosofinė teorija čia traktuojama kaip mąstytojo biografines visumos (vadinamojo gyvenamo pasaulio)

neatsiejama dalis. Bagdonavičius integruojamąjį aiškinimą taiko atsižvelgdamas į nagrinėjamos Vydūno filosofijos pobūdį: ji tiksliausiai suprantama nagrinėjant ją integrastinės visumos funkcionavimo požiūriu. Visi vertinimai grindžiami tiriamajam objektui ir jo funkcionavimo visumai imanentiškais elementais.

A. Konickio kuriamas filosofinis istorinis aiškinimas priklauso hermeneutikos psichologistiniam variantui, teigiančiam, jog praeities filosofinius tekstus tyrinėjantis filosofijos istorikas turįs „įsijausti“ į praeities autoriaus asmenybę, suprasti jį „iš vidaus“, naujai išgyventi kūrybos procesą. Konickiui rūpi ne pati nagrinėjamų

tekstų autoriaus asmenybė – naudodamas psichologinius, biografinius duomenis, egzistencinius išgyvenimus jis siekia adekvačiau suprasti tų tekstų prasmes.

Bronislovas Kuzmickas tyrimo objektą (atskiras krikščionybės filosofines teorijas) integruoja į didelės apimties teorinę visumą – krikščionybės filosofiją. Ši teorinė visuma yra filosofavimo paradigma, kurios esminiai bruožai kartu yra

ir ją sudarančių atskirų teorijų pagrindas. Aiškinimo struktūra yra ne priežastinė, bet teleologinė: išryškinama filosofinio mąstymo paskirtis, aukštesnis, teoretizavimą pranokstantis tikslas. Kuzmicko taikomomis aiškinimo priemonėmis sukuriama plačios apimties teleologinės visumos koherentiškas vaizdinys, kurį valdo transteorinis tikslingumas ir šį įgyvendinantis visuminiai procesai.

Literatūra ir nuorodos

- ¹ Žr.: Hayden White. *Metaistorija: Istorinė vaizduotė XIX amžiaus Europoje*. Vertė Halina Beresnevičiūtė-Nosálová, Gintautė Lidžiuvienė. – Vilnius: Baltos lankos, 2003, p. 14–27.
- ² Žr.: ten pat, p. 19.
- ³ Vacys Bagdonavičius. *Filosofiniai Vydūno humanizmo pagrindai*. – Vilnius: Mintis, 1987. Monografija parengta šio autoriaus disertacijos (Философская концепция гуманизма Видунаса. – Вильнюс, 1987) pagrindu. Minėti tyrinėjimai išdėstyti ir daugelyje autoriaus straipsnių.
- ⁴ Vacys Bagdonavičius. *Filosofiniai Vydūno humanizmo pagrindai*, p. 57.
- ⁵ Ten pat, p. 10.
- ⁶ Žr.: Richard Rorty. *The Historiography of Philosophy: Four Genres*. // *Philosophy in History: Essays on the Historiography of Philosophy*. – Cambridge: Cambridge University Press, 1984, p. 68–72.
- ⁷ Vacys Bagdonavičius. *Filosofiniai Vydūno humanizmo pagrindai*, p. 88–89.
- ⁸ Andrius Konickis. *...vienintelė iš begalybės vietų nuskirtoji: Oskaro Milašiaus filosofinės idėjos*. – Vilnius: Lietuvos filosofijos ir sociologijos institutas, 1996.
- ⁹ Zenonas Norkus. *Istorika: Istorinis įvadas*. – Vilnius: Taura, 1996, p. 137.
- ¹⁰ Ten pat, p. 143–144.
- ¹¹ Andrius Konickis. *...vienintelė iš begalybės vietų nuskirtoji: Oskaro Milašiaus filosofinės idėjos*, p. 12.
- ¹² Ten pat, p. 31.
- ¹³ Ten pat, p. 59.
- ¹⁴ Žr.: Gintaras Kabelka. Arvydo Šliogerio filosofijos istorijos interpretacija. // *Logos*, Nr. 45, 2006, p. 192–202.
- ¹⁵ Andrius Konickis. *...vienintelė iš begalybės vietų nuskirtoji: Oskaro Milašiaus filosofinės idėjos*, p. 76.
- ¹⁶ Ten pat, p. 95–106.
- ¹⁷ Žr.: Arūnas Sverdiolas. *Būti ir klausti: Hermeneutinės filosofijos studijos –1*. – Vilnius: Strofa, 2002, p. 14.
- ¹⁸ Apie šių dviejų hermeneutikų skirtį žr.: Zenonas Norkus. *Istorika*, p. 179.
- ¹⁹ Jie publikuoti daugelyje straipsnių (žymesni: Bronislovas Kuzmickas. Žmogaus sąmonės problema neotomizmo filosofijoje. // *Filosofija*, t. 8, 1968, p. 135–139; P. Tejaro de Šardeno krikščioniškasis evoliucionizmas. // *Problemos*, Nr. 1 (7), 1971, p. 60–69; M. Šėlerio etinis personalizmas. // *Problemos*, Nr. 1 (13), 1974, p. 111–116) bei monografijose. Žr.: Bronislovas Kuzmickas. *Šiuolaikinė katalikiškoji filosofija*. – Vilnius: Mintis, 1976; *Katalikiškoji filosofija: XIX ir XX amžius*. – Vilnius: Lietuvos teisės universiteto leidybos centras, 2003.
- ²⁰ Apie juos žr.: Gintaras Kabelka. Arvydo Šliogerio filosofijos istorijos interpretacija. // *Logos*, Nr. 45, 2006, p. 192–202; taip žr. aukščiau atliktą V. Bagdonavičiaus tyrinėjimų analizę.
- ²¹ Bronislovas Kuzmickas. *Šiuolaikinė katalikiškoji filosofija*, p. 6–7.
- ²² Tai esminis organicistinio aiškinimo bruožas, žr.: Hayden White. *Metaistorija*, p. 19.